

Yıl: 2005

Sayı : 4

ISSN 1305-4678

Taşpınar

Afyonkarahisar Taş Köprüleri

Başkent'te Afyonkarahisar rüzgarı

Türk Folkloruna Hizmet Ödülü'nü alan Gazeteci İbrahim Yüksel, Ankara'daki Afyonlulara Şifalı Frigya konulu bir konferans verdi.

Merkezi Ankara'da bulunan Folklor Araştırmaları Kurumu'nun 2004 yılı "Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"ne layık görülen Gazeteci İbrahim Yüksel, geçtiğimiz hafta sonu Başkent'te düzenlenen bir törenle ödülünü alırken, Afyon ve İlçeleri Dayanışma Derneği'nin düzenlediği bir toplantıda da Ankara'daki Afyonkarahisarlılara, "Şifalı Frigya'nın Peri Bacaları ve Kaya Yerleşimleri" konulu bir konferans verdi.

FOLKLORUN OSCAR'I

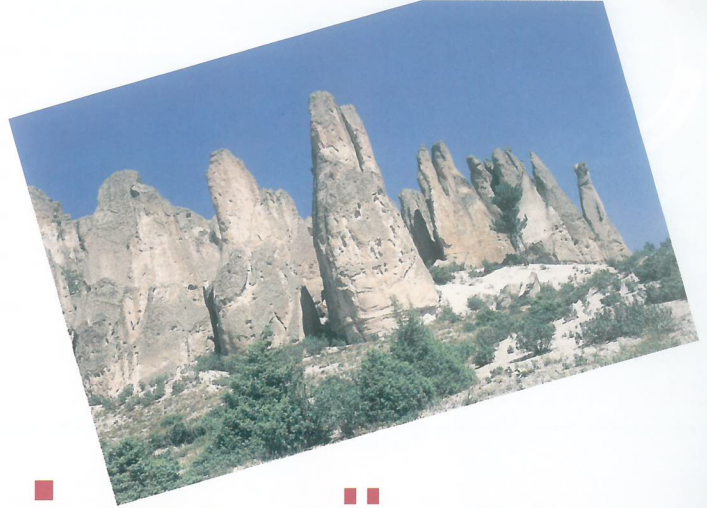
Folklor Araştırmaları Kurumu tarafından Ankara'da düzenlenen ödül töreni Türk Dünyası Kültür Merkezi'nde yapıldı. Folklor

Araştırmaları Kurumu Başkanı İrfan Ünver Nasrattınoğlu törende yaptığı konuşmada 1955 yılında dönemin aydınları ve önde gelen bürokratları tarafından Türk folkloruna hizmet amacıyla kurulan Folklor Araştırmaları Kurumu'nun, sadece Türkiye'de değil, dost ve kardeş ülkelerde de folklorik etkinliklerde bulunduğunu belirterek, 1981 yılından bu yana da halk kültürü ile ilgili çalışma yapan kişi ve kuruluşları ödüllendirdiğini söyledi. Geçen yıl yayınladığı "Afyonkarahisar Halk Bilimi" adlı kitabın yanı sıra folklorla ilgili bilimsel toplantılarda sunduğu bildiriler ve yayımladığı makaleler

nedeniyle "Folklorun Oskar"ı olarak nitelendirilen "Türk Folkloruna Hizmet Ödülü"ne layık görülen Yüksel, ödülünü Kültür Bakanlığı Halk Kültürü Araştırma Eğitim Genel Müdür Yardımcısı Remzi Özçelik'den aldı.

SIFALI FRIGYA'YI TANIDILAR

Ödül töreninden sonra Afyon ve İlçeleri Dayanışma Derneği'nin Ankara'daki Afyon Evi'nde düzenlediği bir toplantıya katılan Yüksel, burada da "Şifalı Frigya'nın Peri Bacaları ve Kaya Yerleşimleri" konulu bir konferans verdi. Yüksel konuşmasında Afyonkarahisar'daki peri bacaları ve kaya yerleşimlerinin Kapadokya bölgesinden hiçbir eksiği olmadığını, gerekli altyapı tesisleri ve tanıtımın yapılması halinde, bölgenin önemli bir turizm merkezi haline geleceğini söyledi. Afyonkarahisar Milletvekili Halil Ünlütepe, Belediye Başkanı Abdullah Kaptan, Afyonkarahisar eski milletvekilleri Hasan Akkuş ve Müjdat Kayayerli ile çok sayıda Afyonkarahisarlı'nın katıldığı toplantıda Yüksel'in slayt gösterisi ile desteklediği konuşması büyük ilgi topladı. Belediye Başkanı Abdullah Kaptan ve Milletvekili Halil Ünlütepe, konferanstan sonra yaptıkları konuşmalarda Afyonkarahisar'daki termal turizm potansiyelinin Şifalı Frigya, Afyonkarahisar evleri gibi kültürü turizmi ile birleştirilmesi halinde ilin turizm sektöründen haka ettiği payı alabileceklerini söyledi.

Özgür Çoban'ın ikinci şiir kitabı yayımlandı

BİLGE YAYINLARI, Afyon'lu şair ve edebiyat öğretmeni Özgür Çoban'ın ikinci şiir kitabı Özgürce'yi tüm Türkiye'de dağıtmak üzere yayınladı. Bilge Yayınları bugüne kadar sadece 6 tane şiir kitabına imza atmıştı, yedincisi Özgür Çoban'ın "özürcü" isimli eseri oldu.

Genel merkezi İstanbul'da bulunan Hayat Yayınlarına bağlı Bilgece kitaplar serisinden çıkan Özgürce'nin arka kapağında yaşayan büyük şair ve edebiyatçılardan Yavuz Bülent Bakiler, Abdurrahim Karakoç, Cemal Safi ve Abdullah Şengül'ün izlemlerine yer verilmiş.

Özgürce'de 72 tane şiir bulunuyor. Beş bölümden meydana gelen eserin çoğunluğu koşma ve rübailerden oluşuyor. Şiir kitabında hece vezninin güzel örnekler: yanında serbest şiirlerle de rastlanıyor.

ER TV ve Armoni FM'de "ÖZGÜRCE ŞİİR GECESİ" isimli programı hazırlayıp sunan, Kocatepe Gazetesi'nde "ÖZGÜRCE SÖYLEŞİLER" adlı köşesinde edebiyat ve kişisel gelişim yazıları kaleme alan Özgür Çoban'ın basılmış ve basıma hazırlanan eserleri şunlardır.

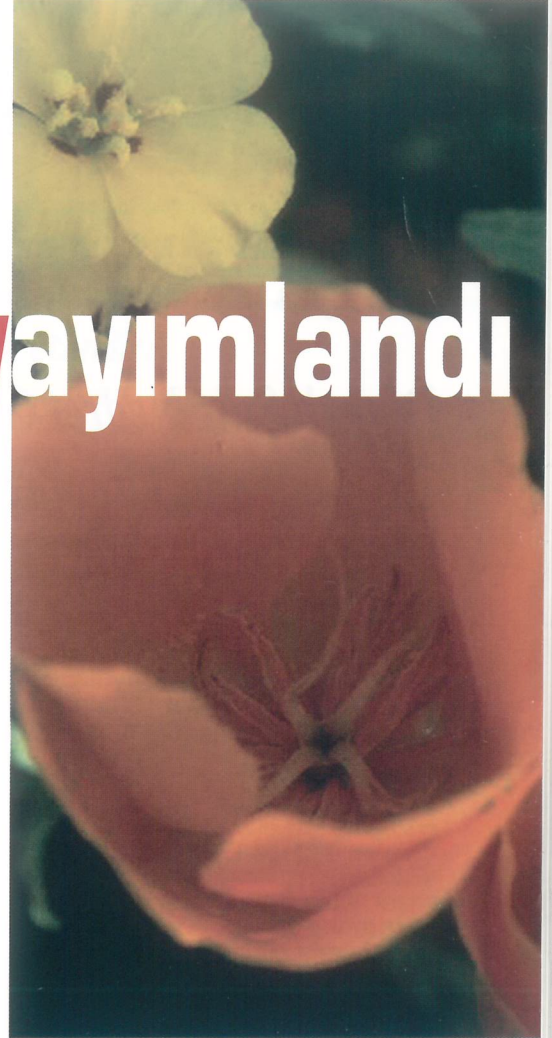
1. Özgürce - Şiirler
 2. Çılgınlar Gibi - Şiirler
 3. Özgür Türkçe - ÖSS Hazırlık
 4. En Çılgın Aşk Şiirleri - Antoloji
 5. Özgür Edebiyat
 6. Öyküce Şiirler
 7. Gece Yarısı Rübailer
- Özgürce'nin arka kapağında "Devler Ne Dediler" adlı bölümden alıntılar aktarıyoruz:
"şiirlerini okuduğumda onun

gecelerin ve hecelerinin şairi olduğuna karar verdim"
(Abdurrahim Karakoç)

"...Rahat bir söyleşi, kelimeleri seçişindeki becerisi ve vezni kullanmadaki başarısıyla dikkate değer olan bu şiir ırmağına daha coşkun çağlayacak..."
(Abdullah Şengül)

"...Geleneksel şiirimiz olan hece vezni, koşma tarzının örneklerini şair Özgür Çoban'dan duyarken sevinçliyiz; çünkü bu vasıflara haiz şiir yazan şairlerimiz gün geçtikçe azalmaktadır..."
(Cemal Safi)

"...Halk edebiyatımızın koşma tarzını iyi bildiği için şiirde musikiyi yakalamakta zorlanmıyor. Şiirlerinde arı-duru bir Türkçe kullanıyor ki bu çok önemli..."
(Yavuz Bülent Bakiler)

Dinar'daki

TAŞRALI

Dinarlı Şair Nedret Gürcan, 70 yıllık anılarını "Benim Sevgili Taşram" adlı kitapta topladı.

Türkiye'nin önde gelen şairlerinden Nedret Gürcan, 70 yıllık anılarını "Benim Sevgili Taşram" adlı kitabında toplayarak Dinar'ın ve Türk edebiyatının 1930'lu yıllardan bugüne kadar olan tarihine yeni boyutlar kazandırdı.

Ünlü Yazar Fakir Baykurt'un "Taşrada değil İstanbul'da olacaktı. Türkiye, Türkçeyi görülmemiş güzellikte işleyen bir şair görecekti..." diyerek övdüğü Dinarlı şair Nedret Gürcan, taşralı olmanın ve taşrada yaşamının tüm eksilerine rağmen kendisini edebiyat dünyasına kabul ettirebilmiş bir şair olarak 70 yıllık yaşamına ait anıları "Benim Sevgili Taşram" adlı kitapta yayınladı. Taşralı olmaktan ve taşrada yaşamaktan gurur duyan bir sanatçı olarak eserinde ticaret, edebiyat ve siyaset üçgeni içerisinde buluşan ve iç içe giren yaşam öyküsünü dile getiren Gürcan, Dinarlı Mehmet Pehlivan'dan Eşkiya Koca Mustafa'ya, ilçedeki günlük yaşamdan Dinar depremine kadar yaşadığı olayları ve anıları topladığı kitabında Dinar'ın yaşamındaki mutlu ve üzücü olayların, içtenliklerin, kıskançlıkların, bağnazlıkların yanı sıra; sanat ve edebiyat dünyasındaki riyakarlıkların ve başkalarını küçük görerek kendini büyük göstermeye çalışanların iç yüzlerini yer, zaman ve isim belirterek tüm gerçeklikleri ile ortaya koyuyor.

"Eğer bir kentin yaşamındaki önemli olay ve kişileri yazıp, geleceğe bırakacak bir 'kalem' yoksa o kentin kalbi de yok demektir." diyen Gürcan'ın Dünya Kitapları tarafından

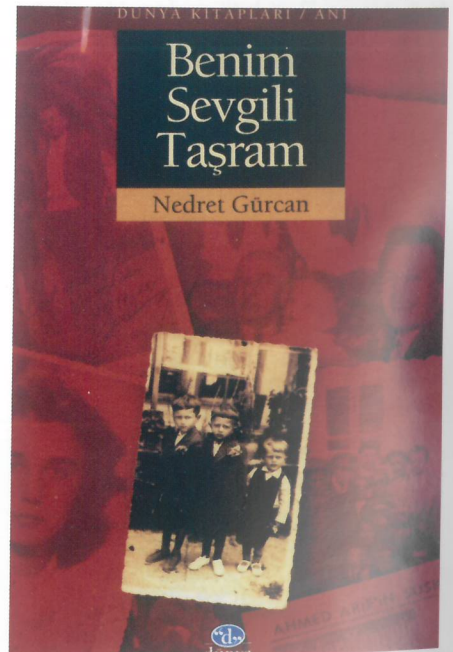
yayınlanan 508 sayfalık "Benim Sevgili Taşram" adlı eseri yalnızca bir şair olmakla kalmayıp işadama, politikacı, gazeteci de olan yazarın sevgiyle çarpan kalbinin anıları içeriyor. Gürcan, 508 sayfalık kitaba sığdıramadığı anılarını "Yaşanmış Taşra Öyküleri" adı altında ikinci bir kitapta yayınlamanın hazırlığı içinde bulunuyor.

NEDRET GÜRCAN KİMDİR?

26 Haziran 1931'de Dinar'da doğdu. 1948-1950 yıllarında geçirdiği zorlu ameliyatlar sonunda öğrenimini ortaokuldan ileriye götüremedi, ilçedeki un fabrikasında yöneticilik yaptı, 50 yıl sürdürdüğü kendi işinden 1998 yılında emekli oldu. Şiire 1948 yılında başladı. Varlık, Yeditepe, Kaynak, Şairler Yaprığı, Mülkiye, Yücel gibi dergilerde şiirleri yayınlandı. 1952'de Tarık Dursun K. ve Cengiz Tuncer ile birlikte İzmir'de "Kervan" dergisini, 1954-1957 yılları arasında da Dinar'da "Şairler Yaprığı" dergilerini çıkardı. 36 sayı süren Şairler Yaprığı'nda zamanın en ünlü şair ve edebiyatçıları bir taşra

dergisinde barındıran kişi olarak dikkat çekti. Yaşadıkça Ask, Festival, İki Beyaz Çizgi, Bulut İndi, Tutkun ve Kırgın, Beş Çayı adlı şiir kitapları yayınlandı. Milliyet ve Cumhuriyet Gazeteleri'nde siyaset, ekonomi ve depremle ilgili yazılar yazdı; Dinar'da Yeni Dostluk ve Vatandaş adlı gazeteleri çıkardı. 1950'li yıllardan 1970'li yılların ortalarına kadar CHP ilçe başkanlığı, belediye meclis üyeliği ve iki dönem de Belediye Başkan vekilliği yaparak aktif olarak siyasette rol aldı. Evli ve üç çocuk babası olan Gürcan'ın 5 de torunu bulunuyor.

Niyazi İPLİKÇİOĞLU

Niyazi İplikçioğlu, Öğrencilerine Kuva-yı Milliye Rûhunun ne manaya geldiğini, vatan devlet, memleket sevgisinin nasıl olması gerektiğini öğretendir.

XX. yüzyılın ikinci yarısında Afyonkarahisar'da yetişen kalem erbabı, tarihçi öğretmenlerimizden Niyazi İplikçioğlu, resmi kayda göre, 18.01.1942 tarihinde Afyonkarahisar'da doğmuştur.

Merhumun aile yakınlarından öğrendiğimize göre, hocamız 1941 yılı Aralık ayı ortalarında dünyaya gelmiş, Ocak 1942 yılında nüfus cüzdanı alınmıştır. Babası İplikçi zâde Terzi İbrahim Efendidir. Çapa Yüksek Öğretmen Okulu ve İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde okumuştur. Sırayla Denizli Lisesi, Tunceli Lisesi, Sincanlı-Çiğiltepe Ortaokulu, Afyon İmam-Hatip Lisesi ve Afyon Lisesi Tarih Öğretmenliği görevlerinde bulunmuş, 1995 yılında İnkılap Tarihi Okutmanı unvanı ile Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne geçmiş, buradan 21.08.1996 tarihinde emekli olmuştur. İki çocuk sahibi olan Niyazi İplikçioğlu 30.06.2003 tarihinde vefat etmiştir.(1)

Onun ömrü hayatında hiç kimseyi incitmediğine inanıyorum. Zira onunla tanış olduğumdan itibaren, yaklaşık otuz yıl boyunca ağızdan insanları kırarak bir söz duymadım. O, lise yıllarımda tarih öğretmenim olarak bana tarihi sevdiren insandır. Öğrencilerine, çevresine Kuva-yı Milliye Rûhunun ne manaya geldiğini, vatan devlet, memleket sevgisinin nasıl olması gerektiğini öğretendir. Niyazi İplikçioğlu Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin kalkınması için imkanı ölçüsünde katkılarda bulunmuştur. Bir takım yazma ve basma eserler, kişisel kitaplıklardan üniversite kütüphanesine onun tarafından kazandırılmıştır. Dostlarına hediye olarak kitabı tercih ederdi. Afyon Belediyesi Başkanlığının tevcih

ettiği fahri görevi mutlulukla yerine getirmiştir. Hüdavendigar Salnamelerinde Afyonkarahisar'a ait olan bölümlerin fotokopilerini görevli kişilerle birlikte temin edilmesinde ve İbrahim Yüksel tarafından Beldemiz Afyon nr. 3-5'te yayımlanan "Belediyesinin Tarihçesi" makalesinde yer alan salname bilgilerini günümüz harflerine aktarılmasında emeği geçti. Afyonkarahisar ve Çevresinde Milli Mücadele Tarihi üzerine, ayrıca Afyonkarahisar meşhurlarının bir kısmını tanıtıcı olarak çalışmalarda bulundu. Görüşmelerimizde Milli Mücadele ile ilgili söz açıldığında bir-iki husus var ki, belge yetersizliğinden netlik kazandıramıyorum demistir. Çalışmaları aşağıda belirtildiği isimlerle neşrolundu.

Afyonkarahisarla ilgili olarak en büyük hayallerinden birisi memlekete Afyonkarahisar Kütüğü adlı eseri kazandırmaktı. 1995li yıllarda hocamın da içerisinde bulunduğu komisyon samimiyetle eserin hazırlanması girişimlerine başladık. Ancak çeşitli engellerden dolayı eser hazırlanamadı. Yıllar sonra (2001 yılında) yayımlanan Afyonkarahisar Kütüğü'nü takdim ettiğimde o kadar çok mutlu olmuştum ki.

Hocamızın Afyonkarahisarla ilgili olarak çalışmaları, tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır:

- 1- "Afyon'un Yetiştirdiği Değerler: Abdurrahim Karahisari", Kocatepe (Afyon), nr. 617, 31 Ağustos 1967.
- 2- "Afyon'un Yetiştirdiği Değerler: Kabaağaçlı zâde Ahmet Cevat Paşa (1851-1900)", Kocatepe (Afyon), nr. 619, 2 Eylül 1967.
- 3- "Afyon'un Yetiştirdiği Değerler: Mazhar Paşa (1845-1920)", Kocatepe (Afyon), nr. 620, 4

Eylül 1967.

4- "Afyon'da Türk-İslâm Uygarlık Tarihi", Tarih İçinde Afyon 1982, Afyon 1983, s. 33-37.

5- "Afyon'da Milli Mücadele Başlarken Çelikalay'ın Kuruluşu", Beldemiz Afyon, nr. 5, Ocak-Mart 1986, s. 3-4, 30.

6- "Yakın Tarihimizden Sayfalar Sadrazam Ahmet Cevat Paşa", Beldemiz Afyon, nr. 18, Ocak-Mart 1990, s. 32-33.

7- "Milli Mücadele'nin ve Türk Eğitim Ordusu'nun İsimli Kahramanlarından Mehmet Fakir (Erdemir) Bey", 2. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (3-4 Mayıs 1991 Afyon), s. 150-151.

8- "Afyon'un Yetiştirdiği Büyük Din Bilgini Profesör Kamil Miras'ın Hayatı ve Eserleri, IV Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (29-30 Eylül 1995 Afyon), s. 151-152.

9- Afyon ve Çevresinde Milli Mücadele Tarihinden Yapraklar, (Abdullah Bozok, Abdurrahim Çelik ile müşterek), Afyon t.y. 39 s.

* Eski Türk Edebiyatı Uzmanı, AKÜ Röntörülük Afyon 1 Mahalli basın "Bir Yıldız Kaydı..." başlığı ile vefat haberini vermiştir. Kocatepe (Afyon) nr. 11622, 01 Temmuz 2003; "Niyazi İplikçioğlu Toprağa Verildi", Türkile (Afyon) nr. 12974, 1 Temmuz 2003. Hocam hakkında aynı gazetede değerli ağabeyimiz sayın Erdoğan Emre tarafından "Arkadaşlık Üzerine" adlı bir maktele yayınlanmıştır.

Afyonkarahisar TAŞKÖPRÜLERİ

Fevzi KAYA*
Mevlüt ÜYÜMEZ**

Günümüz toplumunun temelini oluşturan, geçmiş toplumların medeniyetlerinin oluşmasında, mimari tesislerin büyük bir rolü olduğu kuşkusuzdur. Su kültürünün oluşması ise milletlerin medeni seviyelerinin bir ölçütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Su kültürü içerisinde köprülerin, özel de ise taş köprülerin milletlerin su kültürü konusundaki gelişmişliğinin belirtisi olduğu unutulmamalıdır.

Geçmişle ilgili kültürel değerlerimizin hızla yok olduğu veya yok edildiği günümüzde çarpık yapılaşmanın bir ayağını da yeni inşa edilen estetikten yoksun betonarme köprüler oluşturmaktadır. Bir dere, bir nehir veya iki tarafı yüksek bir vadi üzerinden geçmek için ahşap, kargir veya demirden ayaklar ve kemerler üzerine yapılan yol olarak adlandırılan köprülerin ilimizdeki eski örnekleri de hızla yok olmaktadır. Biz bu yazımızda üzerine türküler yakılan, çeşitli adaklar adanan, Afyonkarahisar il merkezinde bulunan geçmişin mimari ihtişamını ve estetiğini günümüze kadar ulaştıran taş köprülerden bahsedeceğiz.

İlk köprülerin Çin'de ortaya çıktığı, oradan Hindistan'a yayıldığı tahmin edilmektedir. M.Ö. 4000'de Mezopotamya'da, M.Ö. 3000 yıllarında Mısır'da ilk kemere benzer köprülere rastlanmaktadır. (1) Anadolu'da ise ilk defa taş köprülerin Romalılar tarafından kullanılmış olduğu ve bunun temelini de Etrüsklere dayandığı iddia edilmekle birlikte, (2) Prof. R. Naumann, Hitit başkenti Boğazköy'de bir taş köprü'nün varlığından bahsetmektedir. (3) Erken dönem köprüleri ile ilgili bilgilerin olmayışı

köprülerin ahşaptan inşa edilmiş olduklarından günümüze kadar ulaşamadığına dayandırılabilir. Taş köprülerin yapılmasının temelini oluşturan kemerlerin ilk defa bu ahşap köprülerde kullanıldığı tahmin edilmektedir. Kama biçimli taşların ahşap kalıp üzerine sıralanmasıyla oluşturulan kemerin tam ortasına kilit taşı olarak adlandırılan taşın yerleştirilmesiyle kilitleniyordu. Romalılar kendi köprülerini Pontes olarak adlandırmakta idiler.

Türkler askeri hareket ve ticaret nakliyatı için yol ve köprülere büyük ehemmiyet vermişlerdir. Köprü inşasında Türkler, Romalıları da geçmişlerdir. (4) Yurt edinin egemenlik kurdukları bölgelerin coğrafi koşulları (büyük ve coşkun akar sular ile önemli kervan yolları) karşısında dedelerimiz, köprü mimarisini de geliştirmiş ve ünlü başarılar elde etmişlerdir. Orduların stratejik ve halkın ekonomik ve sosyal ulaştırma ihtiyaçlarını sağlamak amacı ile birçok eser meydana getirilmiştir. (5)

Anadolu Selçukluları devrinden zamanımıza kadar çeşitli Türk mimarlık abideleri ile şenlendirilen Afyonkarahisar; coğrafi konumu, tarihi ve tabii güzellikleriyle Anadolu'nun güzide şehirlerinden birisidir.

Şehirde Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı devirlerinde inşa edilmiş olan eserlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiş; bazıları ise çeşitli afetler ve zamanın acımasız yıpratmalarının yanı sıra maddi kültür mirasımıza sahip çıkmak konusundaki bilinçsizlik ve ihmaller neticesinde yıkılarak yok olup gitmişlerdir. İnceleyeceğimiz köprülerin tamamı bugün şehrin

içerisinde kalmış olan Akarçay üzerinde bulunmaktadır.

1-ALTIGÖZ KÖPRÜSÜ

Adı: Altıgöz Köprüsü

Yaptıran: Ebu Vefa İlyas bin Oğuz

Yapıldığı yer: Cirit kayalığının kuzeyinde

Kitabesi: Var

Halen durumu: Kullanılıyor Afyonkarahisar'ın kuzeyinden [Çetinkaya Mahallesi ve Girit Kayalığının kuzeyinden] akan Akarçay üzerinde bulunan köprü kuzeydoğu-güneybatı doğrultusunda yer almıştır.

Afyonkarahisar'dan Çıkrık, Beyyazı (Anbanaz), Kumartaş (Erenler), Sipsin (Çayırbağ) Gazlıgöl Kasabaları

üzerinden Eskişehir'e, giden eski karayolu üzerindedir. İki yuvarlak dördü sivri olmak üzere altı kemerli olması nedeniyle Altıgöz Köprüsü olarak adlandırılmıştır. Köprüde devşirme andezit ve kireç taşları kullanılmıştır. 1985 yılında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından tamir ve restorasyonu yapılmış olup daha önceki yıllarda Akarçay'ın içine düşen ve 1980 yılında müzeye kaldırılmış olan onarım kitabesi tekrar orijinal yerine

yerleştirilmiştir.

Moloz taş dolgu köprünün üzeri iri kesme taş kaplamadır. Dalga kıranların bulunduğu kuzeybatı cephesinin güney duvarı üzerinde devşirme bir yazıt bulunmaktadır. Kitabede "Ergon Kometos Theodosiou = Kometos Theodosiou'n Eseri" yazısı okunmaktadır.⁽⁶⁾ Eski korkuluk taşları büyük bir olasılıkla bu günkü adı Sülün (Süglün) Kasabası, antik adı PRYMNESSOS olan şehrin tiyatro sıralarıdır. Yukarıda bahsi edilen Grekçe yazıt eğer bir başka yerden devşirilerek getirilmemişse bu günkü köprünün yerinde Bizans döneminde yapılmış bir başka köprünün varlığından söz etmek mümkün olabilir. Bizans çağına ait köprü ya çok tahrip olmuş ya da küçük geldiği için yıkılmıştır. Mevcut köprünün Güney cephesinin batı ucunda, birinci ve ikinci kemer gözleri arasındaki payenin üzerinde bulunan, yatay dikdörtgen şekilli kitabeye göre köprü, miladi 1209 yılından önce Oğuz oğlu Sabıküddin Ebül Vefa İlyas Bey tarafından yeniden yaptırılmış, vasiyeti uyarınca oğlu Ebu Hamid Hacı Mehmet Bin İlyas tarafından hicri 606-Miladi 1209 yılında onarılmıştır.⁽⁷⁾

Müstakil olan kitabenin sol tarafında gayet ufak ve karışık sekiz satır daha yazı varsa da okunamamaktadır.⁽⁸⁾

Afyonkarahisar Müzesi envanter fişinde, Afyonkarahisar Şer-i

Mahkeme Siciline dayanılarak köprünün 1072/1661-62 tarihinde, Abdülgaffar adlı bir kişi tarafından tamir ettirildiği belirtilmektedir.⁽⁹⁾

Altıgöz Köprüsü, Cevdet ÇULPAN'ın yaptığı sınıflandırmaya göre yatay(ufkî) şekilli köprüler grubuna girmektedir.⁽¹⁰⁾

Roma dönemine ait olabileceği tahmin edilen mermer bir lahitin yan yüzüne yazılmış Arapça yapım ve onarım kitabesi şöyledir:

Çerçevenin üst kenarının dışında: "el'izzü vel-beka ve'd-devletü vel-ulâ, ves-seâdetü ves-senâ velcûdi velehûs-seha el-adl (...) ül-emen"

Çerçeve içindeki asıl metinde: 1- Li-sâhibi hâze'l-cesr ve hüvel-Emirül-ecel -ül âlimü'l-âbidü'z-zahid el -muvakkiru ve'l-muhterem Sabiku'd-devle ve'd-din

2- Ebu'l-Vefa İlyas bin Oğuz, rahmetullahe rahmeten vâsi'aten benâhu fi hali hayatihî ve ba'de vefatihî emera

3- Bi tecdîdi imaretehu bi-galleti vakf-ı vâlidihu veledül-az

4- El-ecelül-kebir el-emirül-ispehsalarül-müeyyed

5- Bedrû 'd-devlete veddin rekzû'l-islâm

6- Ve'l-müslimin İbn'ül-mülûk ves-salâtin dâme uluvühü Ebu Hamid

7- Hacı Mehmed bin İlyas dâme uluvühü rahmetullahi min zümrehu ve kussime lehu ve gaffera men

8- Kare'temu ve termîmi ömrü ve bina (?) bi'l-ediyeti 's-salihâti ve's-senâi el-hatır emrihi li-te'yid zikrihi bi-hayrin fi'l-âhiri ve rizkihi sevaben vâfiruhu ni'men fâhiruhû.

Müstatil şeklinde olan kitabenin sol tarafında gayet ufak ve karışık sekiz satır daha yazı varsa da okunmaz bir haldedir. Yalnız bu kısmın köşesinde (.... fi sitte ve sittemi'e ketebehu Mehmet.....) yazısı okunmakta olup, Peygambere salâtü selâmdan ibaret olan diğer kısımlar okunamamıştır.

Kitabesinden öğrendiğimize Oğuz oğlu Sabıküddin Ebül Vefa İlyas Bey sağlığında köprüyü yaptırmış, öldükten sonra harap olunca bıraktığı vakfın gelirinden Ebu Hamid Hacı Mehmet bin İlyas tarafından hicri 606 senesinde onarılmıştır. Hayır dua ve iyi dilekleri ile yazan Mehmet...(miladi 1209)

2- CENKCI KÖPRÜ

Adı: Cenkci Köprü

Yaptıran: Belli değil

Yapıldığı yer: Çavdarlı Köyü yolunda

Kitabesi: Yok

Halen Durumu: Tahrip olmuş durumda, kullanılıyor.

Afyonkarahisar kentinin kuzeydoğusunda, kent yerleşiminin dışında, Çavdarlı Köyü istikametinde bulunan ve Mesepsizler Çiftliği olarak bilinen mevkide yer almaktadır.⁽¹²⁾

Kesme taştan yapılmış üç gözlü köprü, tipik Osmanlı Dönemi özelliğini yansıtmaktadır. Akarçay üzerinde, kuzey-güney yönünde uzanan köprünün kuzeyindeki gözün yarısı toprak ile dolmuş durumdadır. Köprünün kesme taş korkuluklarının yer yer düştüğü görülmüştür.

Kitabesi ve kimin tarafından yapıldığı bilinmeyen köprünün yaklaşık

olarak 50 m. kadar kuzeyinde taş ve betondan yapılmış iki gözlü bir köprü daha yer almaktadır.

3-HACI (ABDÜL) GANI KÖPRÜSÜ

Adı: Hacı Gani Köprüsü

Yaptıran: Hacı(Abdül) Gani

Yapıldığı Yer: Afyon-Eskişehir karayolu üzerinde

Kitabesi: Yok

Halen Durumu: Genişletilmiş durumda ve kullanılıyor.

Çetinkaya Mahallesinde, Eskişehir kara yolu üzerinde, Maliye Sarayının yaklaşık 500 m. Kuzeyinde yer almaktadır. Kuzey-güney yönünde uzanan köprünün batı cephesi düzgün kesme taşlarla kaplanmış, doğu cephesinde ise kesme taş kaplamanın bozulduğu ve yer yer kabaca yontulmuş taş kullanıldığı dikkati çekmektedir. Afyon-Gazlıgöl Şosesi yapılırken köprü doğu yönde genişletilmiştir. Köprünün kesme taş işçiliği bu genişleme sırasında

bozulmuş olmalıdır. Üç yuvarlak kemerli göze sahip köprünün doğu tarafındaki kemerlerden birisi dörtgen göze dönüştürülmüştür. Kemer gözlerinden güneydeki tamamen dolduğu için görülememektedir.

Köprünün inşa kitabesi bulunmamaktadır. Ancak, Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesinde, Şaban 914/Aralık 1508 tarihli Hacı Gani adlı bir zat adına düzenlenmiş bir mezar taşı bulunmaktadır.⁽¹³⁾ Bu bağlantıdan yola çıkacak olursak ve köprünün banisi ile bu mezar taşının sahibi aynı kişi ise, köprünün, Hacı Gani'nin ölüm tarihi olan 1508'den önce, XV. yüzyılın sonlarında veya XVI. yüzyılın başlarında inşa edilmiş olması gerekir.

Mezar taşı kitabesi şöyledir:
1-Vefatül merhum Hacı Gani bin Hacı İskender

2- Fi Hicretül-Nebi evahir-i Şaban sene erbea aşere ve tis'amie.

Bu yazıtta göre köprü sahibi Hacı Gani Hacı İskender'in oğlu olup h.914/ m.1508 yılında vefat etmiştir. Hayır sahibi Hacı Gani şehrin zengin çiftçilerinden biri olmalıdır.⁽¹³⁾

4- HARMANCIK (KÖLE) KÖPRÜSÜ

Adı: Harmancık Köprüsü

Yaptıran: Hacı Mehmet Ağa

Yapıldığı Yer: Çetinkaya Mahallesi, Karakaya köy yolu

Kitabesi: Var

Halen Durumu: Yer yer tahrip olmuş durumda, kullanılıyor Selçuklu Mahallesi Kızılburun Mevkii, Alparslan Türkeş Köprüsü Kavşağının yaklaşık olarak 200 m. kuzeyindeki köprü Akarçay üzerindedir. Kızılburun mevkinde bulunmasından dolayı "Kızılburun Köprüsü" veya eski Karakaya Köyü

yolu üzerinde bulunduğundan dolayı da "Karakaya Köprüsü" olarak da bilinmektedir.⁽¹⁵⁾ 11.5 m. uzunluğunda ve 5.25 m. genişliğindeki Kuzey-Güney yönünde uzanan köprü, tamamen kesme taşlarla inşa edilmiştir. Kemer açıklıkları 3.85 ve 3.55 m. olan köprünün kemerleri yuvarlak kemerli ve iki gözlüdür. Kuzey cephesinde, iki kemer gözü arasındaki ayak üzerinde, üçgen profilli bir dalga kıran bulunmaktadır. Kemer gözleri kısmen dolduğu için hayli küçülmüştür. Hala kullanılmakta olan 50 cm. yüksekliğe sahip korkuluk taşları yer yer dökülmüştür.

Köprünün, doğu yüzünde kemerler arasında yukarıya doğru genişleyen ve üstte düzlük oluşturan 1.60 x 1.65 m. ebatlarında basamaklı bir çıkma yer almakta olup çıkmanın güney tarafında mermer bir kitabe levhası bulunmaktadır. Kitabeden köprünün Attar Hacı Mehmet Ağa tarafından h.1295/ m.1873 tarihinde yapıldığı anlaşılmaktadır. Rivayete göre önce köle olup sonra hürriyetine kavuşarak zengin olan söz konusu kişi tarafından şükür niyeti ile yaptırıldığı için de Köle Köprüsü olarak da anılmaktadır.

5- İKİGÖZ KÖPRÜ

Adı: İki göz Köprü

Yaptıran: Belli değil

Yapıldığı Yer: Kocatepe Şehir Mezarlığı karşısında ve Küçük Çobanlı Köyü yolunda

Kitabesi: Yok

Halen Durumu: Köprünün orta kemerinin batı kısmı yıkılmış, kullanılmıyor

Kocatepe Şehir Mezarlığı karşısında, Küçük Çobanlı Köyü yolu üzerinde, bugünkü Afyonkarahisar-İzmir karayoluna 50 m. mesafededir. 18 m. uzunluğunda ve 4.5 m. genişliğindeki Doğu-batı yönünde uzanan köprünün kemer ve kemer köşelikleri düzgün kesme taş, diğer kısımları ise kabaca yontulmuş taşlarla inşa edilmiştir.

Batı yüzünde üçgen kesitli dalga kıranlar mevcuttur. Sivri kemerli üç gözlü köprü yakın zamanda onarılmıştır. Bu onarımdan önce, kemer gözlerinden birisi kapalıydı. Bu nedenle, halk arasında İki Göz Köprü adıyla anılmaktadır. Ortadaki kemer gözü iki yandakilere göre daha geniş ve yüksektir. İki yana doğru eğimli olan köprünün, korkulukları mevcut değildir.

Köprünün inşa kitabesi yoktur. Tarihleme imkanı verecek başkaca bir ipucu da mevcut değildir.

1998 yılında köprünün orta kemerinin bir bölümü çökmüş, bunun üzerine doğu tarafına büyük büzlerle köprü oluşturularak yol açılmış ve köprü kullanımdan çıkarılmıştır.

6- KANLI GÖLET KÖPRÜSÜ

Adı: Kanlı Gölet Köprüsü

Yaptıran: Belli değil

Yapıldığı Yer: Çavdarlı köyü yolunda

Kitabesi: Yok

Halen Durumu: yakın bir zamanda tamir edilmiş olup halen kullanılmaktadır.

Havaalanının doğusunda, Çukurköy Mevkiinde, Çavdarlı Köyü yolunda, Akarçay üzerinde yer almaktadır.

Kesme taş malzemeyle inşa edilmiş olup tek gözlü ve yuvarlak kemerlidir Doğu-batı yönünde uzanan köprünün üzerinden geçen yol, kemerin ortasından, akarsuyun iki yanına doğru hafif eğimlidir. Köprünün inşa kitabesi olmayıp yakın bir zamanda tamirat gördüğü çimento harçları ile yapılmış tamirattan anlamaktadır. Ancak yapılan tamirata rağmen günümüzde köprünün korkuluk taşları düşmüş durumdadır.

Yuvarlak kemer formu, köprünün Osmanlı döneminde inşa edildiği fikrini uyandırmaktadır. (18)

7- KOCA KÖPRÜ

Adı: Koca Köprü

Yaptıran: Belli değil

Yapıldığı Yer: Eski Akçin köyü yolunda

Kitabesi: Yok

Halen Durumu: yol seviyesinin yükselmesi dolayısıyla kemer gözleri kapanmış, korkuluk taşları yerine beton set oluşturulmuştur. Afyon-Ankara Karayolunun solunda, Akçin Köyü yolu üzerinde, Akarçay üzerine kuzey-güney doğrultusunda beş gözlü olarak irili ufaklı kesme taşlardan inşa edilmiştir. (17)

Köprü değişik zamanlarda tamirat görmüş olup en son üzerine beton dökülerek kenarlarına betonarme korkuluk yapılmıştır. Halen kullanılan ve bakımsız durumdaki köprünün her iki yüzü de toprakla doldurulduğundan eski köprü görülememektedir. .

Kitabesi bulunmamaktadır.

8- KURŞUNLU KÖPRÜ

Adı: Kurşunlu Köprü

Yaptıran: belli değil

Yapıldığı Yer: Çavdarlı Köyü yolunda

Kitabesi: Yok

Halen Durumu: Yakınına

betonarme bir köprü inşa edilmiş olup bugün kullanılmamaktadır.

Çavdarlı Köy yolu üzerinde, Çimento fabrikasının yaklaşık 2 km. doğusunda bulunan köprü Akarçay üzerindedir. Kuzey-güney yönünde uzanan köprü, düzgün kesme taşlarla inşa edilmiştir. Köprünün üzerine, yakın zamanda, betonarme

korkuluklar ilave edilmiştir.

Köprü, yuvarlak kemerli altı göze sahiptir. Güneyden itibaren dördüncü kemer gözü, diğerlerinden daha yüksek ve daha geniştir. Bu büyük kemerin güneyinde üç, kuzeyinde ise iki kemer gözü yer almaktadır. Köprülerde, genellikle büyük kemer gözünün iki yanına eşit sayıda kemer gözü bulunur. Burada bu simetrisinin bozulduğu görülmektedir. Bu asimetrik durum, derenin iki yanındaki kod farkından kaynaklanmış olmalıdır. kuzey uçtaki ilk göz kısmen, Güney uçtaki ilk göz tamamen, ikinci göz ise kısmen dolmuştur. Ayakların batıya bakan yüzlerinde, büyük bir kesimi tahrip olmuş dalgakıran vardır. Yakınına inşa edilen modern köprü nedeniyle, bugün kullanılmaz durumdadır.

Köprünün inşa kitabesi yoktur.

DEĞERLENDİRME

İncelemiş olduğumuz Afyonkarahisar Köprüleri'nin birçoğu tahrip olmuş ve kullanılamaz durumdadır. Son yıllarda Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından Afyon merkezdeki Altıgöz Köprüsü'nün çevre ilçelerdeki bazı köprülerle birlikte tamir ve restorasyonu yapılmıştır.

Afyonkarahisar il merkezinde bulunan köprülerin tamamı Ahır Dağı eteklerinden doğup Afyonkarahisar Ovası'ndan geçerek Eber Gölü'ne dökülen Akarçay üzerinde yer almaktadır.

Bu köprüleri mevcut olan gözlerine göre tasnif edecek olur isek ;

1 -Altı gözlü olanlar:

Altıgöz Köprüsü ve Kurşunlu Köprüsü,

2- Dört gözlü olanlar:

Koca Köprü,

3- Üç gözlü olanlar:

İkigöz Köprü,

4- İki gözlü olanlar:

Harmancık Köprüsü, Hacı Gani Köprüsü,

5- Tek gözlü olanlar:

Kanlı Gölet Köprüsü'dür.

İncelemiş olduğumuz köprülerden yapım tarihi en eski olanı Selçuklu Dönemine tarihlenen (miladi 1209) Altıgöz Köprüsü'dür. Diğerleri ise Osmanlı dönemine aittir.

Altıgöz Köprüsü ile İkigöz Köprü sivri kemerli, diğer örnekler ise yuvarlak kemerlidir. Köprülerin üzerinden geçen yollar Kurşunlu Köprü, Kanlı gölet Köprüsü'nde ortaya doğru yükselmekte, diğer köprülerde ise yatay bir hat izlemektedir.

Kanlı Gölet ve Altıgöz köprüleri kesme taştan, diğer köprülerin kemer gözleri kesme taş, diğer kısımları ise irili ufaklı kesme taş ve yer yer moloz taş kullanılmıştır. Ayrıca Altıgöz köprüsünde Roma ve Bizans dönemlerinden kalma mezar stelleri ve diğer devşirme malzemeler de kullanılmıştır.

DİPNOTLAR

* Ticaret Meslek Lisesi Öğretmeni

** Afyon Müze Müdürlüğü Arkeoloğu

(1) Rehber ansiklopedisi, c.10, s.278-284

(2) Şahin Öztepe, Hanife; Roma Dönemi Köprüleri ve Anadolu Örnekleri, İdol Dergisi, sayı. 11, sayfa. 12-18

(3) Rudolf Naumann, Die hethitische Brücke über die Schlucht bei Büyükkaya(Boğazköy), Mitteil. Deutsch-türk Orient Gesell., Nr. 94, 1963, s. 24-32

(4) ARSEVEN, Celal Esad; Sanat Ansiklopedisi, c.2, s. 1127-1134, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1965

(5) CULPAN, Cevdet; Türk Taş Köprüleri, s. 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1975

(6) Culpun; a.g.e., s.59

(7) Ahmet Topbaş; "Afyonkarahisar'da İlk Türk Eserlerinden Altıgöz Köprüsü" Afyon Bayram Gazetesi, yıl:2, sayı: 3, 1991.

(8) I.Hakkı Uzünçarsılı, Kitabeler, Devlet Matbaası, İstanbul, 1929, s. 6-8; Ö. Fevzi Atabek; Afyon Vilayeti Tarihçesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları. No:8, Afyon 1997, s. 97.

(9) Culpun; a.g.e., s. 59

(10) Cevdet; a.g.e., s. 6-7

(11) Gönçer, a.g.e., c. 1, s.263; Uzünçarsılı, a.g.e., s. 7; atabek, a.g.e., s. 97

(12) Ertan DAŞ'ın Afyondaki Türk Anıtları adlı Yüksek Lisans Tezinin 65. sayfasında Cenki Köprüsü'nün Koca Köprü'nün yaklaşık 300 m. doğusunda ve Afyon-Ankara karayoluna 50 m. mesafesinde olduğu belirtilmiş, ancak yapmış olduğumuz çalışmalarda bu alanda böyle bir köprünün olmadığı tesbit edilmiştir. Buranın su seti olabileceğini tahmin etmekteyiz

(13) Gönçer, a.g.e.,s.224

(14) Ö.Fevzi Atabek; age,s.96

(15) Ö.Fevzi Atabek; age,s. 96.

(16) Daş, a.g.e., s. 69.

(17) Anonim; Afyon Arkeoloji Müzesi, Anıt Tescil Fişi 27.09.1983.

Afyonkarahisar

Dazkırı yöresi kilimleri

Öğr.Gör.Ülkü KÜÇÜKKURT

Afyon Kocatepe Üniversitesi Türk El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdür Vekili

(Fotoğraf 1) Göllü Kilim, Yöre: Dazkırı, Boyut: 120X200cm, Teknik: İlikli Kilim, Kullanılan Malzeme: Yün

Göller bölgesi içinde ve Afyonkarahisar iline 150 km mesafede bulunan Dazkırı ilçe halkı geçimini tarım, hayvancılık ve halı kilim dokumacılığından sağlamaktadır. Kendine has renk ve desen özelliğine sahip Dazkırı kilimlerinin geçmişi çok eskiye dayanır. Yaygı, seccade, heybe, torba, çuval, yastık, minder, sedir örtüsü olarak kullanmak amacıyla dokunan kilimler renkleri ve motifleriyle de bazı anlamlar yüklenirler. Göz motifliye kötü bakışın geri çevrildiğine, pıtrak motifliye bereketin arttığına, koçboynuzu motifliye güç kazanılacağına inanırlar. Renklerde ise mavi murat, sarı sıkıntıdır, yeşil ise kutsaldır.

Dazkırı yöresinde, geleneksel olarak çeyizlik amacıyla üretilen kilimler genç kız sandıklarında yerini almaktadır. Bunun yanı sıra yörede ticari olarak da kilim üretimine ilgileneilmektedir.

Dazkırı kilimlerinin çözgüsünde ve atkısında genellikle yün ipi kullanılır. Bazı heybe ve çuvaların çözgüsünde pamuk ipinin kullanıldığı da görülmektedir. Yörede doğal boyamacılık gelişmiştir. İndigodan elde edilen mavi rengin dışındaki renklerde genellikle doğal boyalar tercih edilmektedir. Halk çevreden topladığı tohum, kök ve bitki yapıları gibi doğal boyalar elde edilen ürünleri çeşitli yöntemlerle hazırlayarak iplerini boyarlar. Yörede doğal boyamada kullanılan bitkilerden ve bu bitkilerden elde edilen renklerden birkaç örnek vermek gerekirse; Boyalık otundan kırmızı ve kırmızının tonları, davşanak otundan yeşil-sarı ve yeşil-sarının tonları, ceviz kabuğundan kahverengi ve kahverenginin tonları, soğan kabuğundan sarı ve sarının tonları elde edilir.

Dazkırı kilimleri sarma metal ve sarma ahşap tezgahlarda dokunmaktadır. Büyük yer yaygısı kilimlerde düz ilikli kilim, zili, damalı zili (Bkz. Fotoğraf 2), seccadelerde ilikli kilim,

heybe, torba, yastık ve çuvalarda seyrek motifli cicim, sık motifli cicim, sumak teknikleri kullanılmaktadır.

Yaygı olarak kullanılan kilimlerin boyutları, 80X110 cm, 100X120 cm, 105X205 cm, 120X180 cm, 135X170 cm, 120X200 cm dir. Heybe ve torbaların boyutları ise 30X30 cm, 50X90 cm, 40X105 cm dir.

Yöre kilimlerinde genellikle koyu renkler kullanılmıştır. Ancak bu koyu renklerin yer yer kullanılan açık tonlardaki renklerle aydınlatılmıştır. Kırmızı, lacivert ve kahverengi en çok kullanılan renklerdir. Bunların yanı sıra yeşil, açık mavi, sarı, bordo, krem, turuncu renklerin kullanımıyla dokumaların renk kompozisyonu hareketlendirilmiştir. Baklavali ve yollu kompozisyonlarda baklava araları ve yol araları genellikle kremle çevrelenmiştir. Büyük zeminlerde genellikle kırmızı yada lacivert, motiflerde ve küçük zeminlerde sarı, turuncu, açık mavi kullanılmıştır.

(Fotoğraf 2) Damalı Zili, Yöre: Dazkırı, Boyut: 120X180cm

Teknik: Damalı Zili, Kullanılan Malzeme: Yün

Dazkırı kilimlerinde göl, parmak, tarak, anahtar, ibrik, eliböğünde, bukağı, pabuç, göz, su yolu, çengel, saçbağı, koçboynuzu, kurtağı, muska, kuş, akrep, parmak, yıldız, tarak motifleri kullanılır. Ülkü Küçükkurt, İzmir Etnografya Müzesinde Bulunan Çeşitli Yörelere Ait Halı ve Kilimler, Afyon 1999, s.53

Bereket getirdiğine inanılan pıtrak ve su yolu motifini yöre halkı daha çok torba, heybe ve çuvalarda kullanmıştır. Bunların yanı sıra pıtrak motifli büyük yer yaygılarında motif aralarındaki boşlukları doldurmak amacıyla dokunmuştur (Bkz. Fotoğraf 3). Dazkırı ilçe ve çevre köylerinde kilim kompozisyonlarına verilen isimlerden bazıları şunlardır; Elekli, pabuçlu, bıtraklı gibi Ahmet Topbaş, "Afyonkarahisar ve Yöresi Kilimleri", Türkiye İş Bankası Kültür ve Sanat Dergisi Afyonkarahisar Özel Sayısı, Sayı 21, (Mart 1994),

(Fotoğraf 3) Çengel Motifli Zili, Yöre: Dazkırı, Boyut: 120X180cm, Teknik: Damalı Zili, Kullanılan Malzeme: Yün

s.54. Dazkırı kilimlerinde motifler raport olarak zeminde kullanıldığı gibi üst üste sıralanarak yada ayrılan yolların içine yan yana dizilerek de kompozisyonlar oluşturulmuştur. Dazkırı yöresel kilimlerinde baklava dilimi şekilli madalyon motifleri sıklıkla kullanılır. (Bkz Fotoğraf 1) Bu motiflere halk arasında göl denilmektedir. Göllü denilen kilim kompozisyonunda baklava şeklinde parmak motiflerinin çevrelediği kurt ağız yada bukağı motifleri üst üste sıralandığı gibi bir tek göl motifi de orta zeminde bulunabilir. Genellikle bu tip kompozisyonlu kilimlerin bordürünü, yörede pabuç olarak adlandırılan motif çevreler (Bkz. Fotoğraf 4). Özellikle zili ve cicim tekniğiyle dokunmuş kilimlerin kenarları su yolu, göz ve pıtrak motifleriyle çevrelenir.

Kilim, cicim ve zili gibi tekniklerde dokunmuş Anadolu kilimlerinin en güzel örneklerini Dazkırı'da bulabilmekteyiz. Her birinde ayrı bir güzellik, anlam ve göz nuru olan Dazkırı kilimlerinin paha biçilmez birer sanat eseri ve ata yadigarı olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız.

(Fotoğraf 1) Göllü Kilim, Yöre: Dazkırı, Boyut: 120X200cm, Teknik: İlikli Kilim, Kullanılan Malzeme: Yün

Afyonkarahisar'da Bir Şeyhülislâm mezarı

* İbrahim YÜKSEL
** Mustafa KARAZEYBEK

Afyonkarahisar şehir merkezinde bulunan ve eski adı "Asri Mezarlık", bugünkü adı ise "Kocatepe Mezarlığı" olan mezarlıkta, ana giriş kapısından girildikten sonra Garnizon Şehitliği'nin önüne varılıp sağ tarafa doğru bakıldığında, oldukça büyük ve görkemli bir mezar dikkati çekmektedir. 2.18 m boyunda, 69 cm genişliğinde, 64 cm yüksekliğindeki mermer sandukası ve 171 cm yükseklikteki mezar taşı ile diğer mezarlardan farklı bir görünüme arz eden bu mezarın, ilmiye sınıfından birine ait olduğu daha ilk bakışta baş taşının üst bölümünde bulunan ve çevresi 136 cm olan kavuktan anlaşılabilmektedir. Kavuğun alt bölümündeki yazıtta ise Arap harfleri ile şu cümleler bulunmaktadır.

"Hüve'l-bâkî

Şeyhülislâm-ı sâbık

ve Hazine-i Hümayûn kethüdâsı

esbak merhûm ve mağfûr

el-muhtâc ilâ rahmeti rabbihi'l-gâfûr

el-Hâc Halil Efendi

rûhîcün rızâen lillâhitaâlâ

el-fâtiha

1236"

Yazıttan da anlaşılacağı üzere, bu mezar Osmanlı İmparatorluğu'nun şeyhülislâmlarından Hacı Halil Efendi'ye aittir. 3 Eylül 1819-28 Mart 1821 [13 Zilkade 1234-23 Cemâziyelâhir 1236] tarihleri arasında 1 yıl 7 ay kadar şeyhülislâmlık⁽¹⁾ Şeyhülislâmlar; Osmanlı İmparatorluğu'nda ilmiye sınıfının başı olan en yüksek din görevlisidir. Devlet içinde mevki bakımından sadece sadrazamın derecesi, şeyhülislâma göre daha yüksektir. Siyasal bakımdan şeyhülislâmın önemi, siyasal ve kamuya ilişkin konularda fetva verme yetkisi ile ilgilidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda müslüman bir ülke olan Memlûklülere savaş ilan edilmesi, aradaki anlaşmaya rağmen Venedik'e savaş açılması, Osmanlı

sehzadelerinin katli meselesi, matbaanın kurulması, kahve içilmesine izin verilmesi gibi konular hep şeyhülislâmların fetvaları ile gerçekleştirilebilmiştir. Şeyhülislâmlar, kanunnamelerin meşruiyetini sağlamak için verdikleri fetvalarla kanunların konulmasında da önemli rol oynarlarken, padişahların tahttan indirilmesinin (hal') şeyhülislâmların fetvalarını gerektirmesi, bu makamın siyasal önemini arttıran başka bir etkidir. Ayrıca önemli siyasal sorunlarda şeyhülislâmların görüşlerinin alınması da bir gelenektir. Şeyhülislâmların bayramlarda, yeni padişahların kılıç kuşanma törenlerinde, padişahların cenaze namazlarında ayrıntılarıyla saptanmış görevleri vardır (J.H. Kramers, "Şeyh-ül-İslâm", İslâm Ansiklopedisi, XII, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1979, s. 485-489). yapan Halil Efendi gibi ilmiye sınıfının başı ve imparatorluğun en yüksek din görevlisinin mezarının Afyonkarahisar gibi bir taşra kentinde ne işi vardır? Üstelik Halil Efendi Afyonkarahisarlı da değildir.

Yan taraflarında tabaklar içinde üzüm ve diğer meyve kabartmalarının bulunduğu, ayak taşının dışarıya bakan yüzeyi çiçek ve yaprak kabartmaları ile bezeli bu görkemli sanduka, aslında ilmiye sınıfından birinin mezarı olmaktan çok, bir şeyhülislâm ile eşinin dramına tanıklık etmesi açısından da önem taşımaktadır.

Mezarı Afyonkarahisar'da bulunan Şeyhülislâm Halil Efendi, III. Mustafa'nın kızı Hibetullah Sultan'ın süt annesinin oğlu olup aslen Çerkezdir. Annesinin isteği üzerine küçük yaşta Çerkez diyarından İstanbul'a getirtilerek Harem'e alınmış, Şehzade Selim ile birlikte sarayda büyümüş ve O'na arkadaşı olmuştur. Çocukluğundan beri sarayda hizmet etmiş ve saray ağalarının okur yazar takımından

olması nedeniyle "Efendi" ünvanını almıştır. I. Abdülhamid zamanında (1774-1789) Hazine Koğuşu'na nakledilince 15 yıl kadar Şehzade Selim'den uzakta kalmış, Enderun Ağalığı yapmakta iken III. Selim'in 1789'da tahta çıkışının hemen ardından Hazine Kethüdalığı'na getirilmiştir. 12 yıl sonra 1801 (15 Cemâziyelevvel 1216) yılında pekiyi derece ile beşinci rütbeden müderrislik diploması almış ve Galata Mevleviyeti'yle saraydan çıkarak ilmiye mesleğine girmiştir. Kısa sürede ilerleyerek Mekke pâyesi ile taltif edilmiş Halil Efendi'nin Mekke Pâyesi aldığı tarihi Mehmet İpsirli (Mehmet İpsirli, "Halil Efendi, Çerkez (ö. 1236/1821) Osmanlı Şeyhülislâmı", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, XV, İstanbul 1997, s. 312), ve İlmiye Sahnâmesi'nde (İlmiye Sahnâmesi Osmanlı İlmiye Teşkilâtı ve Şeyhülislâmlar, (Yay.Haz. Seyit Ali Kahraman vd.), İstanbul 1998, s. 468) 1803 (H.1218) olarak verirken Ahmed Cevdet Paşa ise 1802 (1 Muharrem 1217) olarak belirtmektedir (Ahmed Cevdet Paşa, Târih-i Cevdet Osmanlı Tarihi, VI, İstanbul 1994, s. 2659)., aynı yıl ailesi ile birlikte hacca giderek hac farzasını yerine getirmiştir. Daha sonra (M.1806-H.1221) İstanbul Kadılığı pâyesini alan Halil Efendi'ye, çok geçmeden Anadolu Kazaskerliği (M.1810-H.1225), ardından da Rumeli Kazaskerliği pâyeleri verilmiştir Halil Efendi'ye Rumeli Kazaskerliği pâyesinin veriliş tarihi Mehmet İpsirli (M. İpsirli, Aynı yer) ve İlmiye Sahnâmesi'nde (İlmiye Sahnâmesi, Aynı yer) 1809 (H.1224) olarak verilirken, Ahmet Cevdet Paşa 1812 (1 Cemâziyelâhir 1227) olarak gösterilmektedir (Cevdet Paşa, Aynı yer).. Kazasker pâyesiyle meşveret meclislerine katılan Halil Efendi, önce 1813 (1 Rebiülâhir 1228)'de, ardından da

1818[1 Zilkâde 1233]'de olmak üzere iki kez Rumeli Kazaskerliği'ne atanarak bilfiil bu görevi yerine getirmiştir. Halil Efendi ikinci kez atandığı Rumeli Kazaskerliği görevinden alındıktan sekiz gün sonra 3 Eylül 1819 [13 Zilkade 1234] tarihinde şeyhülislâmlık makamına getirilmiştir M. İpsirli, Aynı yer; Cevdet Paşa, Aynı yer..

Bazı bilgilere göre "Halil Efendi, ilim ve fazilet sahibi değildi, Enderun'dan yetişmiş, ancak okur yazar bir zat idi. Halil Efendi girgin bir kişi olduğundan o sayede ilmiye sınıfına geçmiş ve sarayda yetişmiş olması sayesinde şeyhülislâmlık makamına kadar yükselmiştir. Yegâne meziyeti özü sözü doğru bir zat olmasıdır." Uzunçarşılıoğlu İsmail Hakkı, Afyon Karahisar, Sandıklı, Bolvadin, Çay, İsaklı, Manisa, Birgi, Muğla, Milas, Peçin, Denizli, Isparta, Atabey ve Eğirdir'deki KİTABELER ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları hakkında malûmat, İstanbul 1347-1929, s. 40. Diğer bazı bilgilere göre ise "Sözünü esirgemeyen sert bir mizaca sahip bulunan Halil Efendi'nin tefsir, hadis ve diğer bazı dini ilimlerde derin bilgisi vardı. Bir çok talebe yetiştirmiş olup, bunlar arasında Sahafılar Şeyhizâde Mehmed Esad Efendi de vardır." M. İpsirli, Aynı yer. Halil Efendi, dürüst, kalbi temiz bir kimsedir. Dikkatli ve titizdir. Hatır için maksadını saklamamaktadır. Halil Efendi'nin, Eyüp Camii'nde Ramazan ayında imsaktan sabah namazına kadar Kur'an okunup kendisinin ve zevcesinin hayırla anılması, ayrıca Enderun'da uzun süre bulunduğu Hazine Koğuşu'nda yılda bir defa mevlid okunması için büyük miktarda para vakfettiği, Hicaz'da bazı hayratı bulunduğu belirtilmektedir Abdülkadir Altunsu, Osmanlı Şeyhülislâmları, Ankara 1972, s. 182; M. İpsirli, Aynı yer..

Bir yıl yedi ay kadar şeyhülislâmlık görevinde kalan Halil Efendi için, Sultan II. Mahmud üzerinde büyük etkisi olan Hâlet efendi ile önce 1821'deki Rum isyanında asilerin hakkından gelebilecek tek kişi olan Tepedelenli Ali Paşa konusunda görüş ayrılığına düşmesi, ardından da isyanın baş sorumlusu olarak gördüğü Hâlet Efendi'yi Hâlet Efendi; 1760-1822 yılları arasında yaşamış Osmanlı devlet adamıdır. Asıl adı Mehmed Said'dir. Küçük yaşlarda aldığı Hâlet takma adıyla üne ulaşmıştır. Düzenli bir medrese

eğitimi görmemiş, kendi kendini yetiştirmiştir. Önce kadılığı seçmiş, daha sonra mühürdar yamağı olmuştur. Çeşitli devlet adamlarının kâtipliklerinde bulunmuş, Fenerli Rumların kâtipliğini yaparken voyvodalık ve tercümanlık tevcihleri sırasında büyük servet sahibi olmuştur. 1803 yılında Paris'e elçi atanmış, 1806'da İstanbul'a döndükten sonra 1808'de İngilizlerle gizlice haberleştiği gerekçesiyle Kütahya'ya sürülmüştür. II. Mahmud tarafından Bağdat Valisi Süleyman Paşa'yı idam etmekle görevlendirilmiş, bu görevi başarıyla yerine getirince Padişah üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. Giderek nüfuzunu arttıran Hâlet Efendi, padişahın baş danışmanlığına yükselmiş, tayin ve azillerde büyük rol oynamıştır. Çağdaşları tarafından merhametsiz ve kindar biri olarak tanınan Hâlet Efendi, çıkarlarını korumak ve muhaliflerine karşı güçlü olabilmek için sırtını yeniçeri ocağına dayamış, yeniçeri ağalarını hediyelere boğmuştur. Yeniliklere de karşı çıkan Hâlet Efendi'nin, şahsi kinleri uğrunda her şeyi feda eden ve bir pire için yorgan yakan aşağılık bir kimse olduğu çeşitli olaylarla kanıtlanmıştır (Cevdet Paşa, a.g.e., s. 2809). sadrazamın önünde sert bir dille azarlaması, sonun başlangıcı olmuştur.

Ahmed Cevdet Paşa, Halil Efendi'nin sonunu hazırlayan bu tartışmayı şöyle anlatmaktadır: "Cemaziyelevvel'in onbeşinde (M.1821-H.1236), Salı günü ve onsekizinci Perşembe günü Şeyhülislâm konağında toplanan meclislerde, Rumların isyânı meselesi ele alınmış ve henüz kesin bir karara varılamamışken, aynı ayın ondokuzunda Cuma günü Sadrazam, Şeyhülislâm, Hâlet Efendi ve Yeniçeri Ağası, Padişah tarafından huzura çağırılarak Rumların isyânı hakkında bilgi istemiş. Onlar da işin geçirdiği safhaları hikâye etmişler ve Padişah Rumların bazı desteklere güvenerek isyâna kalkıştıklarını anlamış ve hiddetlenerek Rumların katledilmeleri için irade-i seniyye çıkmış ve İstanbul ve civarı için yeniçeri ağasının görevlendirildiği imâen bildirilince, yeniçeri ağası yer öperek, "İşittim ve kabul ettim." deyip durmuş. Sadrazamın dili tutulmuş ve ne yapacağını şaşırılmış. Hâlet Efendi ise berber başı Ali Ağa ile haberleşmelerinden anlaşılacağı üzere, bu felâketlerin sebebi kendisi

olduğundan ve neticede kendi felâketini de doğuracağını anladığı için ne olursa olsun, kendi kötülüklerini hatırlatmayacak şekilde büyük bir gürültü ve genel bir karışıklığı kendisi için kurtuluş olarak gördüğü için padişahın isteğini hareketleri ile tasdik etmiş. Ancak Şeyhülislâm Halil efendi saraydan gelme oluşu, padişaha yakınlığı ve Hazine Kethüdalığı yapmış olması nedeni ile suçlu ve suçsuzu ayırmak ve mes'eleyi genişçe araştırmak, şeriata uydurmak üzere birkaç gün mühlet ricasına cesaret etmiş. Bunun üzerine Sadrazam da toparlanarak ona yardımcı olarak bu husus için padişahın iznini alarak çıktıkları zaman Hâlet Efendi ile Halil Efendi arasında Tepedelenli Ali Paşa hakkında çıkan görüş ayrılığından sonra bu defa da bir ihtilâf çıkmış olduğundan Hâlet Efendi, Halil Efendi ve Sadrazam'a hitaben:

-Şimdi ne tedbir alınacak? der demez, Halil Efendi eski askerlik tavrını takınarak Hâlet efendi'ye dönmüş ve azarlar bir şekilde:

-Şimdiye kadar her işi kendi zevkine uydurarak voyvodalıkları dört hanedana bölüp ve Mihail gibi genç bir oğlanı voyvoda yapmak gibi kendi kendine yersiz kararlar vererek bunca namuslu kişileri üzüntüye sevkettin! İş bu hale getirdin! Şimdi de çaresini bizden mi soruyorsun? Git şimdi ne halin varsa gör! diye çok sert bir cevap vermiş. Hâlet Efendi de karşılık verince aralarında uzun münakaşalar olmuş ve birbirlerine darılarak ayrılmışlar. Hâlet Efendi bu hadiseden sonra uyanarak Halil Efendi'nin azline niyet ve kendisini bulunduğu tehlikeli durumdan kurtarmak için kafadarı olan yeniçeri ileri gelenlerini para ile kendi tarafına çeke dursun.

Halil Efendi Enderun Ağalığı'ndan gelme bir şeyhülislâm olduğu için kendi ihtisasının dışındaki mühim ve mukaddes bir görevi yerine getirerek iyi not almıştır. Hâlet Efendi de efendilik sıfatıyla, vezir ve danışma mercii olduğu için kendi siyasetini unutturmak için velinimet olan devleti tehlikeye düşürecek kötü hareketlere meyilli olduğu cihetle kendisinden nefret edilmesine sebep olmuştur." a.g.e., s. 2743-2744..

İşte böylesine kötü ve içten pazarlıklı bir kişiliğe sahip olan Hâlet Efendi, yine devlete ve millete ne zarar gelirse gelsin kendi başını kurtarmak ve çıkar ilişkilerini sürdürebilmek için Sadrazam Seyid Ali Paşa ile yukarıda sözü edilen iki

olay nedeniyle büyük bir kin beslediği Şeyhülislâm Halil Efendi'yi 28 Mart 1821 [23 Cemâziyelâhîr 1236] tarihinde görevlerinden azlettirmeyi başarmıştır. Şeyhülislâm Halil Efendi, azledildiği gün Beylerbeyi'ndeki yalısında ikâmete mecbur tutulmuş, ertesi gün de karısı Hâce Zîbâ Hatun'la birlikte Bursa'da ikamet etmek üzere hatt-ı hümayûn ile sürgün edilmiştir M. İpsirli, Aynı yer; Cevdet Paşa, a.g.e., s. 2748; Afyon Şerhiye Sicili (AŞS) 562, v.4a/11.. Burada ikamet ederken 16 Mayıs 1821 [13 Şaban 1236] tarihinde dilini tutmadığı ve İstanbul ile haberleştiği gerekçesiyle Şeyhülislâm Şeyhî-zâde es-Seyyid Abdülvehhâb Efendi'nin işaretini üzerine sürgün yerinin Karahisâr-ı Sâhib Kazası olarak değiştirilme fermanı çıkararak nakledilmiş, karısı ise Bursa'da bırakılmıştır. Karahisâr-ı Sâhib'e geldikten sonra da izinsiz olarak buradan ayrılmasına müsaade edilmemesi naibe emredilmiştir AŞS 562, v.4a/11; Cevdet Paşa, a.g.e., s.2809-2810..

Halil Efendi ile Hâlet Efendi arasındaki dargınlık, doğal olarak her ikisinin eşlerine de yansımıştır. Erkekler arasındaki geçimsizliğin kadınlar arasında da tartışmaya neden olması, Halil Efendi'nin gerek azlinde, gerek sürgününde ve gerekse sürgün sonrasında meydana gelen olaylarda önemli rol oynamıştır. Halil Efendi'nin eşi Hâce Zîbâ Hatun, Halil Efendi gibi Çerkez olup, Hoca Abdullah Ağa'nın cariyesi iken O'nun ölümü üzerine III. Selim tarafından Hazine Kethüdalığı sırasında Halil Efendi'ye odalık olarak verilmiştir. Daha sonra Halil Efendi'nin nikahı altına giren Hâce Zîbâ Hatun, kocasının sert sözlü ve pek yüzlü oluşuna karşın gönül alıcı ve kesin sözlü birisidir. Sözüne sakınmaz, dilini tutmaz bir kadındır. Hâce Zîbâ Hatun, Halil Efendi'nin azlinden bir süre önce Beylerbeyi'ndeki gezinti yerinde Hâlet Efendi'nin karısı Lebibe Hanım'la karşılaşmış kavgaya tutuştuğunda kendi sonunu da hazırladığının farkında değildir.

Olayın bu boyutunu yine Tarih-i Cevdet'ten öğreniyoruz:

"Halil Efendi ne kadar sert sözlü ve pek yüzlü ise Zîbâ Hanım da o kadar gönül alıcı ve kesin sözlü idi. Kısacası aklı kısa, dili uzun, sözünü sakınmaz, dilini tutmaz bir kadın idi. Hatta daha önce Halil Efendi'nin ayrılmasından evvel Beylerbeyi gezinti yerinde Hâlet Efendi'nin Hanımını Lebibe Hanım'a rastladığında

kocalarının aralarındaki soğukluktan dolayı Zîbâ Hanım, gerek ona ve gerek kocasına edebisizce sataşmış ve sonra da câriyeleri ile birlikte üzerlerine hücum etmiştir. Çocuklar ve kadınlar etrafına üşüşmüşler ve Havuzbaşı'nı karılar hamamına döndürmüşlerdi. Bu olaydan dolayı Hâlet Efendi ona kocasından daha fazla kin bağlamıştı. Halil Efendi şeyhülislâmlıktan alınarak Bursa'ya sürüldü. O da onunla birlikte Bursa'ya gönderildi. Bursa İstanbul'a yakın olduğundan Halil Efendi'nin hademesinden ve yeniçeri mensuplarından aşçı ve çuhadarları İstanbul'a gelip gittikçe Halil Efendi'nin eski görevine dönerek hasmına üstün geleceğinden söz ediyorlardı. Bu şekilde zihinleri karıştırıp bazı olaylara yol açmak istedikleri öğrenilince Şaban'ın onüçüncü günü bazı siyasi işlemler sırasında Halil Efendi Bursa'dan Karahisarsahib'e sürülüp karısı Bursa'da bırakıldı.

Halil Efendi'nin hanımına hizmet için bırakmış olduğu aşçıbaşının damadı Aşçı Halil, İstanbul'da aşçı olan yeniçerilerden birine tehlikeli durumlara dair sözler yazmış olmasını fitne kışkırtması olarak görmüşlerdi. Bunu Zîbâ Hanım'ın idamına bir sebep olarak gösterip hemen iradesinin çıkarılması için Hâlet Efendi hileye başvurdu. Halil Efendi'nin eski Adalar yakınında bulunan konağının ahırında ağzı dikilmiş gübre içine gömülü bir siyah kuzu bulunduğu haber verildi. Bu bir küfe içine konularak padişahın huzuruna çıkarıldı. Sanki bu suretle Zîbâ Hanım'ın büyüclüğü isbat olunmuş ve Ramazan'ın ilk günlerinde idam için irade-i seniyye çıkarılmıştı. Bunu yerine getirilmesi için de yeniçeri ocağından adamlar gönderilmişti. Bu celladlar Bursa'ya vardılar. Hâce Zîbâ Hanım'a :

"Seni efendi, Karahisar'a istemiş. Hükümetten izin var. Derhal İstanbul'a gitmemiz için ferman gelmiş. dediler.

Bir arabaya bindiler. Bursa dışına çıktılar. Biraz gittikten sonra yoldan ayrılarak boğdular. Üzerindeki elbiselerini soyup cesedini ağaçlık bir yerde bir çalı dibinde bıraktılar. Bu hareket şeriâta sığmaz ve insanlığı yakışmaz bir şeydi. Pek çirkin bir durum olduğundan Bursa ileri gelenleri bunu öğrenince bir adam gönderip gerekli defin işlemini yaparak şeriâtin ve insanlığın icabını yerine getirdiler. İşte düzenin birtakım kötüler ile islâm birliği adına yaptığı anlaşma ve nifak tarafılığı bak ne sonuçlar verdi. Intikam alma

sevdası ne dereceye vardı. Karısının intikamını almak için bir şeyhülislâmın hanımı hakkında böyle din ve insanlığın dışında bir kötü işlemi reva gördü. Halbuki Osmanlı indinde kadınlar pek muhterem tutulurdu.

... Bu sebeple pek çok kimseler bu olayı Hâlet Efendi hakkında bir uğursuzluk sayıp bir felâkete uğramasını bekler oldular." Cevdet Paşa, a.g.e., s. 2809-2810..

Karahisar'da bulunan Halil Efendi, karısının hazin sonunu duyduğunda büyük bir üzüntüye kapılmış ve bunun sonunda felç olarak yatağa düşmüş, bir süre sonra da vefat etmiştir. Ahmed Cevdet Paşa, Halil Efendi'nin vefat haberinin 2 Ağustos 1821 [3 Zilkade 1236] tarihinde İstanbul'a geldiğini yazarken, Sânezâde bu tarihi 12 Ağustos 1821 [13 Zilkade 1236] olarak belirtmektedir M. İpsirli, Aynı yer.. Devletin ilmiye sınıfının başı ve en yüksek din görevlisi olarak görev yapan, karısının başına gelenler sonucu felç olarak bir taşra kentinde ölümün kucağına atılan Halil Efendi'nin düşüşü 4 ay gibi kısa bir süre içerisinde gerçekleşmiştir. Halil Efendi'nin cenazesi vasiyeti üzerine Karahisar'da İmaret Camii'nin bahçesindeki mezarlığa (hazîre) defnedilmiştir. Mezar taşı İstanbul'da hazırlatılıp getirilmiştir Süleyman Gönçer, Afyon İli Tarihi, II, Afyon-1991, s. 291..

Halil Efendi vefat etmeden önce bir de vasiyetnâme düzenletmiştir AŞS 562, v.12b/34.. Karahisâr nâibi vefat haberini bir ilâm ile devlet merkezine rapor ederken Halil Efendi'nin vasiyetnâmesinin sûretini de beraberinde göndermiştir AŞS 562, v.13a/35..

V a s i y e t n â m e s i n d e muhalefâtından 11800 gurusun çeşitli yerlere dağıtılmasını istemiştir. Vasiyetinde belirtilen yerler şunlardır: Techîz ve tekfîn için 500 gurus; Kabir tanzîmine ve mezar taşına 500 gurus; Keffâret-i savm, yemîn, nezir, hukûk-ı ibâd, fitre ve salât için 1000 gurus; Keffâret-i zekât için 1000 gurus; Vasîsi es-Seyyid Kâsım Efendi'ye 500 gurus; Sal çukadârı el-Hâc Mustafa Ağa'ya 500 gurus; el-Hâc İsmail Ağa'ya 500 gurus; Kahveci Süleyman Ağa'ya 500 gurus; Sarrac Hasan Ağa'ya 500 gurus; Duhânî Ömer Ağa'ya 500 gurus; Bekçi-zâde İbrâhim Ağa'ya 500 gurus; Vekil-harc Hasan Ağa'ya 500 gurus; Seğis Ali Ağa'ya 500 gurus; Aşçı, Ahmed Kalfa'ya 500 gurus; Cârîyesi Nâzende Kalfa'ya 500 gurus; Cârîyesi Seyyâre Kalfa'ya

500 gurus; Ayvaz Kirkor zimmîye 300 gurus; Kabri arsası evkâfına arâzî bedeli olarak 500 gurus; On iki bin kelime-i tevhîd zikrîçün fukarâya verilecek 500 gurus AŞŞ 562, v.12b/34..

Devlet merkezinden Kütahya Kâimmakâmı ve Karahisâr-ı Sâhib Mutasarrıfı Mehmed Reşid Paşa ile Karahisâr-ı Sâhib nâibine gönderilen 11 Ağustos 1821 (12 Zilkade 1236) tarihli bir fermanla Halil Efendi'nin vasiyeti yerine getirildikten sonra geriye kalan bütün mal, eşya, para, mücevherât ve sâir her neyi varsa tamamının devlet merkezine gönderilerek hazineye teslim edilmesi emredilmiştir AŞŞ 562, v.13a/35.. Bu emirde, Halil Efendi'nin muhalledâtinin toplanıp hazineye teslim edilmesi için hassa silahşörlerinden Osman Elmas Ağa'nın görevlendirildiği de belirtilmiştir.

Muhalledâta el konulmasıyla ilgili ferman gereğince, Halil Efendi'nin vefatının ardından mühürlenmiş olan odalar mübaşir olarak tayin edilen Osman Elmas Ağa tarafından açılmıştır. Önce vasiyet defteri sûreti gereğince vasiyeti yerine getirilmiş ve yanında çalışan kişilerin de istedikleri yere gitmesine izin verilmiştir. Ardından Halil Efendi'nin geride bıraktığı her nesi varsa en ufak parçasına kadar tespit edilip yazılarak bir defter haline getirilmiş ve Bâb-ı Hümâyûn Hazînesi'ne teslim edilmek üzere tamamı mübaşire teslim edilmiştir (16 Ağustos 1821/ 17 Zilka'de 1236) AŞŞ 562, v.14a/38..

Sâbık Şeyhülislam Halil Efendi'nin tereke kayıtlarının en başında kitapları kaydedilmiştir ki bunlar; Kaba Sakal imamı el-Hâc Halil Efendi hattıyla 1 cilt mushaf-ı şerîf, Süleyman Fehim Efendi hattıyla 1 cilt Delâ'il-i şerîf, 1 cilt En'âm-ı şerîf, 1 cilt Menâkıb-ı Emîr Sultan'dır. Adları sıralanan bu dört eserin haricinde başka kitabının olmadığı görülmektedir. Müderrislik yapmış, İstanbul Kadılığı ile Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri pâyelerini almanın yanı sıra bilfiil Rumeli Kazaskerliği görevini yürütmüş, daha da önemlisi ilmiye sınıfının en üst makamı niteliğindeki Şeyhülislamlık makamında bulunmuş bu şahsın terekesi arasında sadece dört eserin bulunması oldukça şaşırtıcıdır. Gerçekten bütün sahip olduğu kitap bunlar mıdır? Yoksa başka eserler vardı da başka bir hikayesi mi vardır? Şu anda bunu çözebilmiş değiliz. Doğal olarak, sahip olduğu kitapların

tamamının bunlar olması durumu, birçok olumsuz yorumu da beraberinde getirecektir. Yani, ilmiye sınıfının bu dönemde içine düştüğü duruma çok çarpıcı bir örnek olabilir. Terekesi arasında yer alan; 2 adet çift İngilizkârî pišto, 1 adet çift Cezâyirkârî sirmalı pišto, 1 adet çift Karahisârkârî pišto ile birlikte demir harbi, 1 adet Cebhâne zenbili, 2 adet Şişhâne tüfenk, 1 adet simli kılıç olduğu gözönüne alındığında, Halil Efendi'nin bir ilim erbabı olmaktan çok bir asker kimliğine sahip olduğu düşünülebilir.

Halil Efendi'nin terekesinde bulunan çeşitli eşyalar onun çok iyi derecede bütün tiryakisi olup nargile ve enfiye çektiğini ortaya koymaktadır. Eşyalar arasında; 1 adet al minakârî mücevherli enfiye kutusu, 1 adet bir taşlı altın enfiye kutusu, 1 adet Şişhaneli minakâr enfiye kutusu, 1 adet sim sırlı maden nargile ve tabak ile 1 adet sim sırlı tutiya nargile ve marpiç vardır. Bunların yanı sıra imame Imâme: Çubuk ve sigaralığın başına takılan, kehribar ve sâireden ağızlık (Şemseddin Sami, Kâmûs-ı Türkî, Dersaadet 1317, s. 162). ismiyle kaydedilen muhtelif şekillerde süslü ağızlıklar bulunmaktadır. Sözkonusu ağızlıklar şu şekilde sıralanmaktadır: Bir çift lâciverd minali kehribâr imâme, 1 adet yeşil minali kehribâr imâme, 1 adet mâ'i minali kehribâr kabak imâme, 1 adet minali kehribâr imâme, 1 adet mâ'i minali kehribâr kebîr imâme, 1 adet minali kabak imâme, 1 adet ince mercanlı kabak imâme, 1 adet mercanlı kehribar imâme, 1 adet mercanlı meksûr kabak imâme, 1 adet kakma taşlı kabak imâme, 1 adet kehribar yekpâre imâme, 1 adet kabak imâme, 1 adet yekpâre kehribar imâme, 1 adet kabak imâme ve 1 adet yekpâre kehribar imâme. Diğer taraftan 9 adet tütün tablası, 20 adet kiraz çubuk, 2 adet sargılı çubuk, 3 adet büyük enfiye tenekesi, bir miktar kıyılmış tönbeği ile 16,5 kıyye tütün yer almaktadır. Bunlar, onun çok iyi derecede tütün tiryakisi olmasına delil teşkil etmesinin yanı sıra, ağızlık ve çubuk kolleksiyoncusu olabileceğini de akla getirmektedir.

Halil Efendi'nin terekesinde çokluğuyla dikkati çeken bazı giyim eşyaları da bulunmaktadır. Bunlar, kürk Kürk: Tüyleri yumuşak ve güzel bazı hayvanların kürkleriyle kaplı üstlük giysi ki muhtelif biçimleri olup vaktiyle üniforma gibi giyilirdi (Ş. Sami, a.g.e., s. 1194)., şal Şal: 1.

Omuza atılmaya veya boyna sarılmağa mahsus yünden kumaş 2.Keşmir keçisi kılından veya ipinden geniş kuşak (Ş. Sami, a.g.e., s. 765)., cübbe Cübbe: İlmiye kıyafetinde biniş altına giyilen üstlük elbise ki darca olup bunun kısasına abdestlik denir (Ş. Sami, a.g.e., s. 470). ve biniş Biniş: Osmanlı Devleti zamanında ata binildiği zaman giyilen resmî kıyâfet, ulemânın bazı merâsimlerde giydikleri geniş cübbe (Ş. Sami, a.g.e., s. 335). olup dökümü şöyledir:

a) Kürkler: 1 adet al buhûrî şal kaplı cübbe semmûr kürk, 1 adet hilâlî sarı şal kaplı cübbe semmûr kürk, 1 adet turuncî İngiliz şalı kaplı semmûr nâfesi cübbe kürk, 1 adet al İngiliz şalı kaplı semmûr nâfesi cübbe kürk, 1 adet hilâlî şal kaplı kısa semmûr kürk, 1 adet al buhûrî şal kaplı kısa semmûr nâfesi kürk, 1 adet turuncî hilâlî şal kaplı kısa semmûr kürk, 1 adet yeşil şal kaplı pehlenîş kürk, 1 adet mâ'i gezi kaplı cübbe kakum kürk, 1 adet al gezi kaplı cübbe kakum kürk, 1 adet yeşil şal kaplı kısa kakum kürk, 1 adet al buhûr şal kaplı kısa kakum kürk, 1 adet mâ'i kaplı kısa köhne kakum kürk.

b) Şallar: 1 adet beyaz çiçekli rızâyî şal, 1 adet fermâyiş ucu kesik şal, 1 adet beyaz câr şal, 1 adet rızâyî çubuklu şal, 1 adet parça donluk şal, 1 adet beyaz çiçekli parça şal.

c) Cübbeler: 1 adet gelgel(?) şalı cübbe, 1 adet kimyonî sandallı şalı cübbe, 1 adet köhne penbe şalı cübbe, 1 adet içi sandallı köhne mor çuka cübbe, 1 adet yarım sandallı mâ'i çuka cübbe, 1 adet içi sandallı şalı cübbe, 1 adet al şalı cübbe, 1 adet içi sandallı çuka cübbe, 1 adet içi sandallı beyaz çuka cübbe, 1 adet şalı cübbe.

d) Binişler: 1 adet mor sof biniş, 1 adet içi patista sof biniş, 1 adet yarım sandallı çuka biniş, 1 adet şalı biniş, 8 adet hil'atlık elvan çuka biniş.

Toplam 14 kürk, 6 şal, 9 cübbe ve 12 biniş bulunmaktadır ki bunların sayısının çokluğunun sebebi, şeyhülislamların birçok üst düzey merasime katılmasından olmalıdır.

Halil Efendi'nin muhalledâti arasında İngilizkârî, iç zarfı minakâr keler kaplı altın basma saat ve köstek, altın mühür kesesi, bir taşlı altın enfiye kutusu, al minakârî mücevherli enfiye kutusu, yaldızlı sim en'âm kesesi, sağır altın nûsha mahfazası, yaldızlı sim dürbün,

Sin mən və dənə marğa Aded	Sin sən və dənə marğa marğa Aded	İngilizli pısta Çif 2	Cezayirli sənəli pısta kubitli	
Karukəlki pısta mə a tənə harib Çif	Cəhənd zəhli Aded	Siyəne tifiş Aded 2	Sinli kılı Aded 1	Ləvəv mənə kəhərib mənə Aded 1
Yeyli mənli kəhərib mənə Aded	Mı' mənə kəhərib kəhəb mənə Aded	Mənli kəhərib mənə Aded 1	Mı' mənə kəhərib kəhəb mənə Aded 1	
Mənli kəhəb mənə Aded	İvce mənəli kəhəb mənə Aded	Mərcani kəhərib mənə Aded 1	Mərcani mənli kəhəb mənə Aded 1	
Kələnə tənli kəhəb mənə Aded	Kəhərib yəpşəp mənə Aded 1	Kəhəb mənə Aded 1	Yəpşəp kəhərib mənə Aded 1	Kəhəb mənə Aded 1
Yəpşəp kəhərib mənə Aded 1	Al buhəl pəl kəp kəb sənəml kəb Aded	Həlli sən pəl kəp kəb sənəml kəb Aded 1		
Furcni İngizli pəl kəp kəb sənəml nədəli cəbbə kəb Aded	Al İngizli pəl kəp kəb sənəml nədəli cəbbə kəb Aded	Al İngizli pəl kəp kəb sənəml nədəli cəbbə kəb Aded		
Həlli pəl kəp kəb zığnətə' Kəb sənəml nədəli kəb Aded	Həlli pəl kəp kəb sənəml kəb Aded 1	Həlli pəl kəp kəb sənəml kəb Aded 1		
Al buhəl pəl kəp kəb sənəml nədəli kəb Aded	Furcni həlli pəl kəp kəb sənəml kəb Aded			
Yeyli pəl kəp pəhəli kəb Aded	Mı' gər kəp cəbbə kəkəm kəb Aded	Al gər kəp cəbbə kəkəm kəb Aded		
Yeyli pəl kəp kəb kəkəm kəb Aded	Al buhəl pəl kəp kəb kəkəm kəb Aded	Mı' kəp kəb kəkəm kəb Aded 1	Byazni pəhəli rəyli pəl Aded 1	
Fermiyən kəkəm pəl Aded	Byoz rəy Aded 1	Buzyli pəhəli pəl Aded 1	Pıyza dənəli pəl Aded 1	
Byoz cəkəli pəy pəl Aded	Al pəl tənəvərlə yəlmə kalvə məkəvəri Aded	Byoz pəl tənəvərlə yəlmə kalvə məkəvəri Aded		
İlmə pərtə məkəvəri Aded	İlmə pərtə yığılı Aded 1	Al pəl tənəvərlə yəlmə kalvə pığılı Aded 1	Mı' pəl tənəvərlə yəlmə hərtəb kəkəm Aded 1	
Mər pəl bəy Aded 1	Gərgəli' pəl cəbbə Aded 1	Kıymı sənəli pəl cəbbə Aded	Kəbni pəhəli cəbbə Aded 1	
İy pəstəvəv bəy Aded	İy sənəli kəkəm mər pəl Aded	Yəvən sənəli mə' yəkə Aded 1	Yəvən sənəli cəkə bəy Aded 1	

[illegible]

AŞS 562, v.14a/38.

